

Советым и тарихъ

хэлъэу лъэныкъо зэфэшъафхэм юф ащашлэ.

Къуаджэр Адыгэкалэ кызагъакощыгъ лъэхъаным ащ унэгъо 63-рз щыпсэуштыгъ. Мы чылэ цыкълум кыдэкълыгъэхэм ыпшъэклэ зигугъу къэтшыгъэ сау-гъэтым ишын ялахышлу хашыхъагъ.

Къэзэныкъоежъыр

Кавказ заом ыпэклэ мы къуаджэр псыхъоу Пшызэ иджабгъу нэпкъ дэжъ шысыгъ. 1735-рз илъэсым мыщ дэсхэм ащыщхэм Къэбэртаем загъэзагъ, бэхэр Тыркуем икължыгъэх. Адрэхэр Пшызэ исэмэгъу нэпкъ щытысыгъэх.

Мы къоджэ цыкълум щыщ нэбгырэ 82-рз Хэгъэгъу зэошхом хэклодагъ. Псаоу къэзыгъэзэжыгъэхэм мамыр шылакэр зетегъэуцожыгъэным ялахышхо халъ-хъагъ.

Къэзэныкъуаехэр рэгъушхох зэлъашлэрэ тхаклоу Бэрэтэрэ Хъамид ячылэ зэрэ-щышым. Адыгэ поэзием икласикэу Пэнэшъу Сэфэри мы чылэм кыщыхъу-гъ. Спортимклэ зыбгъазэми, лъытэныгъэ зыфэшшын плъэкълэ цыфхэри къэзэ-ныкъуаехэм ялэх. Ахэм зэу ащыщ сам-бэмклэ ыкъл дзюдомклэ дунаим ыкъл Европэм гъогогъу пчъагъэрэ ячемпионэу Лъэцэр Хъазрэт. Нэмыклэу зигугъу къэп-шынуу мыщ кыдэкълыгъэр бэ.

Адыгэкалэ кызагъакощыхэм якъуа-джэ ыцлэ ащымыгъупшэнэу къагъэнагъ, урамхэм ащышым Къэзэныкъуаеклэ еджагъэх.

Шэбэнэхъабл

Мы къуаджэр псыхъоу Пшызэ исэмэгъу нэпкъ тесыгъ. Ар загъэпсыгъэу алъы-тэрэр 1800-рз илъэсыр ары. Мы чыплэр псэуплэу кыхахыгъагъ пшыхъу Ахыджа-гурэ Цэбанрэ. Ау ллэкълуитлур зегурыло-щыгъэхэп, ащ кыхэкълыкълэ Ахыджагъо дэкължы, Цэбанхэр (зэшхъу Хъатыгъу ыкъл Шыбгъуд) кыдэнагъэх. Нэужым чылэм Шэбэнэхъаблэкълэ еджагъэх. Тлэкълу-тэкълуэу къуаджэм зиушъомбгъугъ, цыфэу дэсым хэлшыкълэу хэхъуагъ.

Шэбэнэхъаблэ ичълуопс идэхъагъ дэгъу дэдэу кыралотыкълыгъ Мамый Ахмэдрэ ащ ыкълу Заурбийрэ. Къуаджэр къэзы-ухъурэйрэ мээхэр дэхэ дэдэх, ахэм псэушъагъэ ахэс, къащыкълрэми нэр плэпахы. Мээым цыфхэр ыгъашхэщты-гъэх, ащыллэгъэ пхъэшхъэ-мышъхъэхэр кышъаугъоиттыгъэх.

Ахыджагъу къуаджэм икълблэ лъэныкъо щылэ чълугум тесыгъ, ар цыфхэм кызэ-рахэнэжыгъэр «Ахыджагъу ихашъу». Пшым ылыгъыгъэ чълугухэр зэлъашлэрэ хыкъумэу Хъумэджый пэлугыгъэх. Мыщ пылэ хышъэр зымышлырэ къуаджэм дэсыгъэп. Хыкъумым пцэжыгъэ зэфэшъ-хъафыбэ хэсыгъ, джащ фэдэу «псы дэ-шхокълэ» (чипим) заджэхэрэмклэ баигъэ. Нахыжъхэм кызэралотэжырэмклэ, ащ ишлуагъэкълэ къуаджэр гъаблэм шыухъу-магъэ хъугъагъ.

Джащ фэдэу чылэм кышчыкълыщтыгъэ чыгышхоу «Молэмыкъом ихъэшъэ-бэжъ» тыди щызэлъашлэщтыгъ. Ар чыжъэкълэ къэллэгъуштыгъ ыкъл цыф-кълуаплэу щытыгъ.

Адыгэкалэ зыдэтлысхъэгъэх уахътэм, 1972-рз илъэсым, Шэбэнэхъаблэ унэгъуи 181-рз щыпсэуштыгъ. Хэгъэгъу зэошхом чылэм щыщ нэбгырэ 76-рз хэклодагъ, къэзыгъэзэжыгъэхэм алъэкъл къамыгъа-нэу лэжъагъэх. Заом илъэхъан лыхъужы-ныгъэ зезыхъагъэхэр къоджэдэхсэм непэ кызнэсыгъэми ащыгъупшэхэрэп. Ахэм ащышым Рейхстагыр зыштагъэхэм ахэ-тыгъэ Тхъагъэпсэу Чэлэмэт, Жьогъо Плъыжыкъл иорден икавалерэу Мамый Мусс, къэралыгъо тын зэфэшъафхэр кызыфагъэшъошэгъэ Нэгъуцу Налбий, бзылфыгъэ-лтыхъужыу Мамый (Кобл) Дарихъан, партизан движением хэтыгъэ-хэ Тыгъужъ Хъаджкъэсэйрэ Ехъуллэ

Нахыжъхэм ащыщхэм сау-гъэтым кыгагъэхэр кълралъхъэх.

Джаныгъэрэ. Чылэм дэсхэм шъхэкълэфэ-ныгъэшхо фашыштыгъ заом иветеранэу, клэлэгъаджэу Мамый Ахмэд. Зигугъу къэпшын фаехэм ащыщ Адыгэ къэра-лыгъо университетым иректорэу Мамый Даут. Нэмыклэ цыф шлагъоу мы псэуплэм кыдэкълыгъэр маклэп.

Апэрэ Едэпсыкъуай

Мыр аужырэ илъэсхэм Едэпсыкъое къоджэ Советым игупчэу щытыгъ.

Мыщ ицълфхэм ащыщыбэхэр респуб-ликэм щыцлэрылох. Ахэм ащышым Зекло-гъу Уцужыкълу, Хъот Казбек, Цэшлэ Казбек, Мамый Казбек, Жанэ Нэфсэт, Шъхъащэкълэ Клара, нэмыклэхэри. Шлэны-гъэхэмклэ Академием иакадемикэу Шэуджэн Асхъад республикэми, Пшызэ шлопъырма дэгъоу ащызэлъашлэ. Мыщ илофшлагъэхэм тыди осэшхо шафашы, къоджэдэхсэр ащ рэгъушхо. Мы къуа-джэм щыщ илъэс пчъагъэрэ Адыгэ къэралыгъо университетым иректорыгъэ Хъунэгъо Рэщыд.

Джащ фэдэу чылэм щышхэм Хэгъэгъу зэошхом лыхъужыныгъэ шызэрэхъагъ. Ахэм ащышым Шэуджэн зэшхъу Хъазрэт, Айтэч, Мос; Цыкълу зэшхъу Хъамос, Мышъэост, Аслъэнчэрий, Шыхъам, Мыхъамэт, Хъазрэт, Аюб, Пшымаф. Цыкълу Индрис орден ыкъл медаль пчъа-гъэ кыфагъэшъошагъ. Зэо ужым Дагы-стан ит къалэу Хасавюрт дэт гурыт еджаплэм ипэцагъ. Хъот Исхъакъ, Цы-

кълу зэшхъу Юсыфрэ Алырэ, Цыкълу Хъаджымэт, Шъхъащэкълэ Алы, Натлэкълэ Ислъам, Жанэ Сайхъат, Чэтыжъхъу Теуцожъ Исмахылрэ лыхъужыныгъэу зэрэхъагъэр егъашлэм цыфхэм ащыгъуп-шэщтэп. Хэгъэгъу зэошхом хэклодагъэх Пшыпыйхэм якълэиплэ – Хъис, Зэчэрий, Амин ыкъл Исхъакъ. Ахэм анэмыклэу зыцлэ къеплонэу шылэр бэ.

Къуаджэм дэт еджаплэр къэзыухыгъэ-хэм ащышхэм пэцэ лэналэхэр алыгъых, бизнесым пыщагъэри маклэп. Ахэм ячылэ ащыгъупшэрэп, зэхъэххэм, юф-тхъабзэхэм къахэлажэх.

Ятлонэрэ Едэпсыкъуай

Мыр апэрэ Едэпсыкъуаем ыкъл Шэбэнэхъаблэ ялэгъу. Къуаджэр чыплэ дахэ шысыгъ, лъэныкъо зэфэшъафхэм-клэ лэлэласэхэр, цыф лухэр, юфшлэ-нымклэ пэрытхэр бэу дэсыгъэх.

Чылэм щыщ Лымышъэкълэу Хъаджымос апэрэ дунэе заом хэлэжъагъ, нэужым дивизие лэлым хэтыгъ, тын лъаплэхэр кыфагъэшъошагъэх. Хъатхъохъу Хъаджы-мос Сыбыр ращыгъагъ. Ау ащи ар цыкълодыгъэп, мы чыплэм щыпсэурэ лъэпкъхэм ялэшлагъэхэм, шлэныгъэу алэкълэпхэм защигъэгъозагъ ыкъл икълуа-джэ кызыгъэзэжыкъл цыфхэм ялэзэ-щтыгъ. Джы кызнэсыгъэми ар ащыгъуп-шэрэп, игугъу дахэкълэ ашлы.

Хъатхъохъу Рэщыд илъэс 25-рз нахъ ымыныбжъэу Украинэм щыфэхыгъ. Лы-

мышъэкълэу Шамсудин Советскэ Дзэм къулыкълур щыхыгъ, тын лъаплэхэр, джащ фэдэу Сталиным ирзэныгъэ тхылъ кыфагъэшъошагъэх. Хэгъэгъу зэошхом лыхъужыныгъэу шызэрэхъагъ ыкъл егъэ-шлэрэ шлэжъэу цыфхэм агу къынагъэх къуаджэм щышхъу Къарашыкълухъу Шъэ-лихърэ Сэфэррэ, Ергъукълэ Ерстэм, Шъхъащэкълэ Айдэмыр, Тэтэр Юсыф, Хъатхъохъу Бэчыр, Джанхъот Нухъ, нэмыклэхэри. Кълкъл Пшышъэукъан Текло-ныгъэм и Парад хэлэжъагъ.

Къуаджэм ублэлэ еджаплэ дэтыгъ, клэлэгъаджэхэм я 4-рз классыр кыза-ухыкълэ, апэрэ Едэпсыкъуаем нэс лъэсэу-кълэхэзэ, гурыт еджаплэм ягъэсэныгъэу шылэагъэкълуатэщтыгъ. Нэужым чылэм гурыт еджаплэ кышчызэлъахыгъагъ. Ащ къуаджэм имызагъоу, нэмыклэ чыплэхэм къарыкълырэ клэлэгъаджэхэм юф шаплэ-щтыгъ. Илъэсыбэ тешлагъ нахъ мышлэми, ахэр цыфхэм ащыгъупшэхэрэп.

Ятлонэрэ Едэпсыкъуаем кыдэкълыгъэ-хэм шлукълэ агу къынагъэх ыкъл лъытэ-ныгъэшхо афашы Цыкълуниб Аскэр, Теуцожъ Анзаур, Чэтыжъхъу Исмахылрэ Абубачыррэ, Нэхъе Мышъэост, Шъхъа-щэкълэ Аслъамбэч, Лымышъэкълэ Мухъдин, нэмыклэхэми.

Уарыгъушхонэу щыт зэлъашлэрэ орэ-дылоу Нэхъе Тэмарэ, журналисткэу Хъот Замрэт, джащ фэдэу Цыкълуниб Руслъан-бэч, Джанхъот Аслъан, Лымышъэкълэу Шамхъан, генералэу Нэхъе Руслъан, полковникхъу Мамыекълэу Ким, Кълкъл Хъызыр, Лымышъэкълэу Рэмэзан, Хъахъу-кълэу Фатимэ, нэмыклэхэми.

Цыф гъэсагъэхэр, хэкум ыцлэ дахэкълэ рязыгъэлъагъэхэр мы къуаджэм кыдэ-кълыгъэх. Ахэм щылэныгъэу гъогоу къакълу-гъэр непэ ныбжыкълэхэм ящысэтэхыпл.

Мы къуаджэхэм тарихъу апылгыр, цыф шлагъоу ащыпсэуштыгъэхэм якъэ-бар мыкълодыным мэхъанэшхо ил. Ащклэ сау-гъэтым ишын зылахъ хэзылхъэгъэ пстэуми юфышхо ашлагъ. Къуаджэхэм гъогоу къакълугъэр ащымыгъупшэным, ар кытклэхъухъэрэ ллэужхэм алъагъэлэсы-ным ахэр чанэу дэлэжъагъэх ыкъл ащклэ цыфхэр къафэрэзэх. Шлэжъ зымылэ лъэпкъыр ыпэкълэ лъыкълотэн, хэхъоныгъэ ышын ылъэкълыщтэп. Ар хэти ыгу илъэу, кытефэрэр зэшлуишын фае. Ыпшъэкълэ зигугъу къэтшыгъэу къуаджэхэм кыдэкълы-гъэхэм а пшырэлыгъэр зэрифэшъуашэу агъэцаклэ.

Хэутыным фзыгъэхъазырыгъэр
ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

Къуаджэхъу апэрэ Едэпсыкъуаем, ятлонэрэ Едэпсыкъуаем, Къэзэныкъоякълэм, Къэзэ-ныкъоежъым, Шэбэнэхъаблэ кыдэкълыгъэхэр илъэс 50 хъугъэу Адыгэкалэ щэпсэух. Нэмыклэ чылэхэм ащышхэри мы къалэм дэсых, ау ыпэкълэу зигугъу къэтшыгъэхэр ахэм къахэ-щхъу, зэкълотхъу, зегурылоныгъэу азыфагу илъэу, якълыни яхъари зэдагъошъу зэдэпсэух. Ыпэкълэ зыдэщысыгъэхэм чыплэ дэхъагъу ялагъэхэр ащыгъупшэхэрэп, цыфэу дэсыгъэхэм яшлэжъ агъэлъаплэ. Ар зымыуасэ щылэп.

Ятлонэрэ Едэпсыкъуае шышхэр.